

A kiegyezés

- Kitől szenvedett vereséget 1859-ben Észak-Itáliában a Habsburg Birodalom? Milyen következményei lettek ennek?
- Melyik hatalommal került szembe Ausztria a német egység megteremtése során?

144.1. Ferenc József portréja

144.2. Az Osztrák–Magyar Monarchia nemzetiségei. Közülük melyek nem éltek jelentős számban Magyarországon? Használd az 51. oldal térképvázlatát!

AZ ÖNKÉNYURALOM VÁLSÁGA

Az 1850-es évek végén a Habsburg államnak komoly kihívásokkal kellett szembenéznie. **Az önkényuralmi rendszer fenntartása nagyon sok pénzbe került**, ezért óriási lett a pénzügyi hiány. Ráadásul **a Habsburg hadsereg súlyos katonai vereséget szenvedett Észak-Itáliában**.

A belpolitikai válság és a katonai kudarc cselekvésre készítette a császárt. **Ferenc József menesztette a rendszer névadóját, Bach belügyminisztert**, s 1860 őszén „alkotmányt” ajándékozott népeinek. Ez azonban csak látszat volt, mert a legfontosabb döntések továbbra is az uralkodó hatáskörében maradtak volna. **1861 tavaszára összehívta a magyar országgyűlést**, hogy az törvényesítse elképzeléseit. **A nemzet azonban Deák Ferenc vezetésével ragaszkodott az 1848-as áprilisi törvényekhez**, vagyis „nem engedett 48-ból”.

E sikertelen „alkotmányos” próbálkozás után **az uralkodó feloszlatta az országgyűlést, és visszatért a korlátlan császári hatalomhoz**. Nyilvánvaló volt azonban, hogy azt hosszú ideig nem tudja fenntartani. Elkertülhetlenné vált, hogy rendezze viszonyát Magyarországgal, hiszen a német egységítés során **küszöbön állt az összeütközés Poroszországgal**.

MAGYARORSZÁG ÚTJA A KIEGYEZÉSHEZ

Az 1860-as évek közepére **a magyar társadalom belefáradt az ellenállásba**. Belátták, hogy Kossuth és az emigráció nem tud nagy hatalmakat felsorakoztatni a magyar szabadság ügye mellett. **A függetlenség álmáról le kellett mondani**. Arra sem volt esély, hogy Ferenc Józsefet rákényszerítsék az 1848-as törvények elfogadására.

144.3. Deák Ferenc, a „haza bölcse”

Ahhoz, hogy a hazai gazdaság tovább fejlődhesen, meg kellett teremteni a társadalmi békét. Magyarországnak külföldi tőkére volt szüksége, és ez csak rendezett viszonyok között jött volna az országra.

A kiegyezésre való hajlandóságot először Deák Ferenc fogalmazta meg az 1865-ben megjelent Húsvéti cikkében.

145.1. Deák Ferenc 1865-ben megjelent Húsvéti cikke

Ebben elfogadta, hogy elsősorban a birodalom biztonságát szükséges szem előtt tartani, és Magyarország alkotmányos jogait ehhez kell igazítani.

Ennek a szellemében kezdődtek meg a tárgyalások. Felgyorsította a folyamatot a porosz-osztrák háborúban elszenvedett katasztrofális vereség. Miután mindkét fél engedményeket tett, 1867-ben létrejött a kiegyezés, melynek tartalmát a magyar országgyűlés törvényekben rögzítette. Ugyanebben az évben ünnepélyes keretek között magyar királlyá koronázták Ferenc Józsefet.

A KIEGYEZÉS TARTALMA ÉS ÉRTÉKELÉSE

Egy új, kétközpontú (dualista) birodalom jött létre, az Osztrák–Magyar Monarchia, amelyet két egyenrangú ország, az Osztrák Császárság és a Magyar Királyság alkotott. A két államnak közös volt az uralkodója, és közös ügyek, azaz minisztériumok tartották össze.

A cinkotai „kurucok”

1867. június 8-án hajnali 4 órakor 21 ágyúlövés adta a főváros lakosságának tudtára, hogy lesz koronázás, mert jó idő várható.

A hírre hét országgyűlési képviselő elhagyta Pestet, s meg sem állt a város határában lévő, Cinkotai nagycicchéz címzett fogadóig. Vidats János, Madarász József és társaik távollétükkel tüntettek Ferenc József koronázása ellen. „Megtört a nemzet forradalmi szelleme. Elérkezett a megalkuvás korszaka.” – jelentette ki keserűen Madarász.

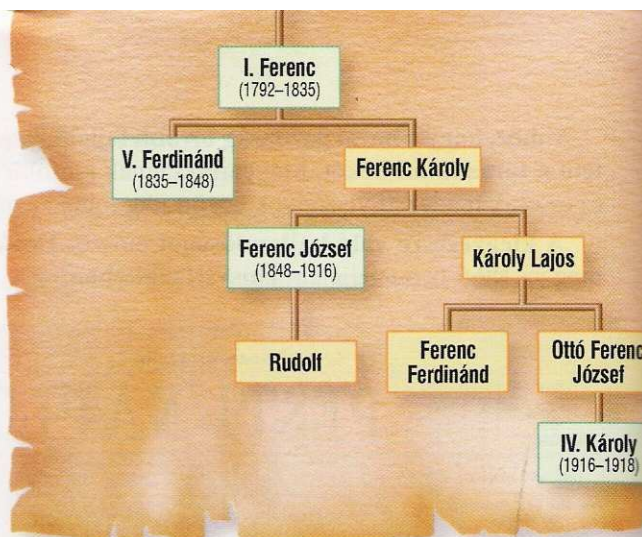
145.2. Ferenc József koronázási esküje (balra)

145.3. Az 1867-es kiegyezési törvény címlapja

146.1. Az Osztrák–Magyar Monarchia államszervezete. Mondd el az ábra alapján, miért volt ez kétközpontú (dualista) állam!

146.2. Magyarország uralkodói a 19. század elejétől a dualizmus korának végéig

A „szép akasztott ember”

Ferenc József koronázási szertartására a budai várban, a mai Mátyás templomban került sor. Az uralkodó fejére a kinevezett miniszterelnök, Andrássy Gyula gróf helyezte a Szent Koronát. Az az Andrássy, aki 1848–49-ben huszártisztként szolgált a honvédseregben.

A szabadságharc leverése után távollétében halálra ítélték, és jelképesen ki is végezték. (A kortársak a gróftól ezért nevezték „szép akasztott embernek”). Halálos ítéletét maga Ferenc József írta alá.

Andrássy később azonban kegyelmet kapott, s így hazatérhetett. Mivel Deák jobbkeze volt a kiegyezést előkészítő tárgyalásokon, őt jelölték kormányfőnek.

Ezek közül a **hadügy** és a **külügy** a császár felügyelete alá került. Ezek költségeinek fedezésére egy **közös pénzügyminisztérium** is alakult. **Megállapodtak** abban is, **hogy a két ország közös vámterületet alkot.**

Magyarország teljes belső önállóságot kapott. Megalakult a magyar kormány Andrássy Gyula gróf vezetésével.

Az új rendszer a soknemzetiségű Habsburg Birodalom két legerősebb nemzetének a megegyezésére épült. A többi nemzetiség érdekeit figyelmen kívül hagyták.

A kiegyezés megkötése reális kompromisszum* volt, hiszen a korabeli erőviszonyok alapján hozták létre. Lehetőséget teremtett arra, hogy Magyarországon gyorsabb ütemben bontakozzon ki a polgári fejlődés a gazdaságban és a társadalomban egyaránt.

A miniszterelnök fiának, ifjabb Andrássy Gyulának a visszaemlékezésében olvashatjuk a következő sorokat Ferenc József feleségéről, Erzsébet királynéről. Hogyan viszonyult a királyné a magyarokhoz?

„E korból jóformán semmi közérdekű gyermekkori emlékem nincsen, hiszen 7 éves voltam a koronázás percében, csak az az egy, hogy otthon atyámtól és anyámtól mindig egyaránt azt hallottam, hogy az elért sikerek orosz-lánrészre Erzsébet királynéné, aki bizalmas érintkezésben a magyarokkal, ismervén a király hangulatát nagy befolyást gyakorolva őreá, nála előkészítő munkát végzett, Andrássyt pedig értesítette, hogy mikor van a kedvező időpont a királynál célját elérni, mikor várja, mikor sűrűsse a döntést.”

146.3. Az 1867-es magyar kormány. Középen látható a miniszterelnök, Andrássy Gyula gróf

1. Miért került válságba az önkényuralmi rendszer az 1850-es évek végén?
2. Miért nem született megegyezés az 1861-es országgyűlésen?
3. Mikor és melyik írásában fogalmazta meg először Deák Ferenc, hogy Magyarország hajlik a megegyezésre?
4. Sorold fel, hogy mi kapcsolta össze a kétközpontú birodalom országait!
5. Alakítsatok két tábor! Az egyik érveljen a kiegyezés mellett, a másik ellene!

A dualizmus korának politikai változásai

■ Ki volt Magyarország első miniszterelnöke?

147.2. Magyarország térképe a dualizmus időszakában az új megyerendszerrel

A RENDSZER KIÉPÍTÉSE ÉS MEGSZILÁRDÍTÁSA

1867 után több megoldásra váró feladat állt az új kormányzat előtt. **A belső stabilitás megteremtését szolgálta a horvátokkal kötött megegyezés (magyar–horvát kiegyezés).** Ennek értelmében Horvátország belügyeiben nagyfokú önállóságot kapott.

Elfogadták a nemzetiségi törvényt is. Ez Európában szinte egyedülálló mértékben **biztosította a kisebbségek számára az anyanyelv használatát a közigazgatásban és az oktatásban.** A törvény lehetővé tette számukra kulturális egyesületek – pl. olvasó- és népdalkörök – létrehozását is. A nemzetiségi politikusok azonban nem elégedtek meg ezekkel a jogokkal.

A kormányzat átalakította az igazságszolgáltatást és a közigazgatást, kialakították az egységes megyerendszert.

POLITIKAI PÁRTOK MEGALKULÁSA

A kiegyezést követően Magyarországon **megszerveződtek az első modern politikai pártok. Két nagy tömörülés alakult ki.** A dualista államrendszert támogató, azt megtartani akaró **Szabadelvű Párt,** és annak ellenzéke, **a Függetlenségi Párt.**

E pártok nem eszméket képviseltek, vagy egyes társadalmi csoportok érdekeit védtek. **Csupán a kiegyezéshez való viszony volt a vízvonalzó közöttük, ezért támogatóik a társadalom minden rétegéből verbuválódtak.** A kormánypárt és az ellenzék szavazói között egyaránt találunk arisztokratákat, bankárokat, vármegyei kisbirtokosokat, kiskereskedőket, értelmiségieket*. Ők származásuknál, vagyoni helyzetüknél, érdekeiknél fogva mást és mást vártak pártjaiktól, s ez a századfordulóra az ellentétek kiéleződéséhez vezetett.

147.1. Az Osztrák–Magyar Monarchia címere. Feliratának jelentése: „oszthatatlanul és elválaszthatatlanul”

A Monarchia „lényege”

A kiegyezés a nemzetközi politikában is nagy feltűnést keltett. Ugyanakkor a diplomaták gondban voltak az államforma értelmezését illetően. Egy francia politikus magyar kollégáját kérte meg, magyarázza el a rendszer lényegét. Erre az alábbi felvilágosítást kapta:

– Én csak annyit tudok, hogy ezután a magyarok szabadon beszélnek Budapesten, az osztrákok pedig szabadon cselekszenek Bécsben.

147.3. Ferenc József felesége, Erzsébet, becenevén Sissy, nagy népszerűségnek örvendett Magyarországon

148.1. A dualizmus időszakának néhány jelentős politikusa: Tisza Kálmán, a „generális” (balra); Wekerle Sándor, az első polgári származású magyar miniszterelnök (középen); illetve Tisza István, Tisza Kálmán fia

A KORSZAK JELENTŐS MINISZTERELNÖKEI

A dualizmus korának meghatározó alakja **Tisza Kálmán**, aki **15 éven keresztül volt miniszterelnök**. „Szinte diktátori szerepet vitt” – írta róla Mikszáth Kálmán, aki el is nevezte „generálisnak”. Korszakát pedig így jellemezte: „Semmi sem mozgott. Csend volt, mint a tengeren a vihar előtt. Ebben a csendben csak az ő szava hallatszott fennen. Úgyszólván ő vitte mind a nyolc miniszteri tárcát, s ő gondolkozott, ő beszélt egész pártja helyett.” Pártjának, a Szabadelvű Pártnak országgyűlési képviselőitől feltétlen engedelmességet várt el, de cserébe elnézte nekik, hogy hatalmukat anyagi előnyök szerzésére is használják.

Gazdaságpolitikája az ipar támogatására épült. Pártján belül ezért rövidesen szembetalálta magát a nagybirtokosokkal, akik számon kérték rajta a mezőgazdaság érdekeinek védelmét.

A kilencvenes évek közepén **Wekerle Sándor** lett a kormányfő, aki a **korszak első nem nemesi származású miniszterelnöke** volt. Wekerle **keresztülvitte az országgyűlésen az állami anyakönyvezést és a polgári házasságkötést**. Ezzel csökkentette a katolikus egyház hatalmát, hiszen az immár nem avatkozhatott be a családok magánéletébe. S mivel a házasságkötés polgári szerződés lett, lehetőség nyílt a válásra is.

148.2. Az első polgári házasságról készült újságbeszámoló

A DUALIZMUS VÁLSÁGTÜNETEI

Már Tisza Kálmán miniszterelnökségének végén is több jel utalt arra, hogy megbomlott a rendszer egyensúlya.

Kiéleződött a viszony Magyarország és Ausztria között. A birodalmi kormányzat el akarta érni, hogy Magyarország egyre nagyobb részt vállaljon a közös kiadásokból. **Ferenc József** ugyanakkor **szűkíteni kívánta az országgyűlés jogait a hadsereget érintő kérdésekben.**

Nőtt a feszültség az országon belül is. Mivel sok esetben **nem tartották be a nemzetiségi törvény előírásait**, a kisebbségek mozgalmi egyre hangosabbak lettek.

Olyan **társadalmi feszültségek keletkeztek**, amelyeket a kormány nem tudott kezelni. A falvak szegényparasztságainak nem volt földjük, és munkalehetőséget sem találtak. A gyárak munkásai a hosszú – napi 14-16 órás – munkaidő és az alacsony bérek ellen lázadoztak. Érdekeik védelmére alakult meg a Szociáldemokrata Párt.

Ferenc Józsa

Ferenc József királyt a magyarok hosszú ideig nem kedvelték, a szabadságharcot követő kivégzések miatt véres kezű hóhérnak tartották.

Később megenyhültek iránta, amit az is jelez, hogy Ferenc Józskaként még a katonanótákba is bekerült.

148.3. „Ferenc Józsa” portréjával díszített zsebóra

149.1. Falusi emberek előtt szónokló képviselőjelölt. Játsszatók el egy hasonló jelenetet!

149.2. Kossuth Lajos temetése Budapesten 1894-ben. Ez az esemény tovább éllezte az Ausztria és Magyarország közötti viszonyt

Megbomlott a Szabadelvű Párt egysége, sokan kiváltak belőle, és új pártokat hoztak létre. A **Függetlenségi Párt** – kihasználva az elégedetlenséget – a nemzeti jelszavak hangoztatásával egyre nagyobb tömegek támogatását nyerte el. A magyar vezényleti nyelv megteremtését, és az önálló vámterület létrehozását követelték.

Az **1905-ös választáson győzött** a Függetlenségi Párt által vezetett ellenzéki koalíció*. Ferenc József **azonban** csak akkor engedte hatalomra őket, amikor **feladták programjukat**. Emiatt viszont a következő választást elveszítették.

Tisza István gróf, a korábbi miniszterelnök fia **újjászervezte a Szabadelvű Pártot, amely visszakerült a hatalomba**.

A dualista Magyarországot csak komoly reformokkal lehetett volna megmenteni, a rövidesen kitörő első világháború miatt erre azonban esély sem volt.

A következőkben az 1868-ban elfogadott nemzetiségi törvényből idézünk. Hol használhatták anyanyelvüket a magyarországi nemzetiségek?

„3. § *Törvényhatósági gyűlésekben [a megyei és városi önkormányzatok gyűlésein] mindaz, aki ott a szólás jogával bír, akár magyarul szólhat, akár saját anyanyelvén, ha az nem magyar.*

8. § *A bíró [...] a kihallgatást, tanúhallgatást, szemlét [...] a perben álló felek, illetőleg a kihallgatott személyek nyelvén eszközli.*

14. § *Az egyházközségek [...] anyakönyveik vezetésének s egyházi ügyeik intézésének, nemkülönben iskoláikban az oktatásnak nyelvét tetszés szerint határozhatják meg.*

17. § *[...] az államnak is legfőbb célja [...], hogy a hon bármely nemzetiségű, nagyobb tömegekben együtt élő polgárai az általuk lakott vidékek közelében anyanyelvükön képezhessék magukat [...]*”

Élet a parlamentben

Tisza István miniszterelnök egy ízben rendőri erővel akarta megakadályozni, hogy az ellenzék felszólaljon a parlamentben. Ez azonban botrányos jelenetekbe torkollott. Erről számol be az alábbi cikk.

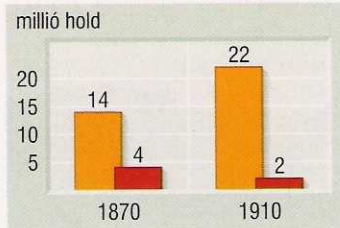
„[...] befutottam az ülés-terembe, ahol a legrettenetesebb pusztulás képe tárult elém. Az elnöki emelvényen sorfalat állott a parlamenti rendőrség harminc embere és szemben velük kiabálva, ordítva, fenyegetődzve az ellenzék.

[...] [az elnöki emelvényt] ledöntötték. A parlamenti rendőrök [...] kénytelenek voltak kimenekülni [...] Futott, ki merre látott, a nyomukban, a terem fölszerelését fegyverként használva, az ellenzék tagjai.

Pillanat alatt az összes miniszteri asztalokat feldöntötték, az összes bársonyszéket kidobták, eltörték, széttépték.”

1. Milyen jogokat kaptak a nemzetiségek?
2. Milyen reformokat ismertünk meg a korszakban?
3. Sorold fel a dualizmus korának legjelentősebb magyar miniszterelnökeit!
4. Melyek voltak a dualizmus korának válságtünetei?
5. Miért nyerte meg az 1905-ös választásokat a Függetlenségi Párt vezette koalíció? Miért veszítette el a következőt?
6. Tartsatok vitát! Az osztály fele legyen a Szabadelvű Párt, a másik fele pedig a Függetlenségi Párt híve!

A magyar gazdaság fejlődése

150.1. A szántóterület (sárga), illetve ebből az ugar (piros) nagysága. Számítsd ki, hogyan változott az ugar aránya az összes szántóhoz képest!

	1884	1911
juh	10 595	7698
szarvasmarha	4879	6184
sertés	4804	6416
ló	1749	2001

150.2. Az állatállomány alakulása (ezer darab). Mely fajok állománya növekedett, illetve melyé csökkent?

150.3. Korabeli gépárjegyzék

150.4. A mezőgazdaságban terjedt a gépek és a korszerű eszközök használata, elsősorban a nagybirtokokon. Mondd el, szerinted hogyan működhetett a rajzon látható gőzeke!

- Mi a vetésforgó?
- Milyen feltételei voltak Angliában az ipari forradalom kibontakozásának?

A MEZŐGAZDASÁG ÁTALAKULÁSA

A magyar mezőgazdaság számára az Osztrák–Magyar Monarchia biztos piacot jelentett. A mezőgazdaság fejlődése elsősorban mennyiségi jellegű volt, mert a termelés növekedése a szántóföldek bővüléséből fakadt: lecsapolták a mocsarakat, a legelők nagy részét pedig felszántották.

Ugyanakkor már a minőségi változás jelei is felfedezhetők. A vetésforgó alkalmazásával csökkent az ugaron hagyott föld. A legnagyobb területen gabonát termeltek, ezt a kapásnövények követték: a kukorica, a burgonya és a cukorrépa. Terjedt a gépek használata is.

Évszázadokra visszanyúló hagyományai voltak a szőlőművelésnek. Az 1870-es évek elején Magyarország a világ negyedik legnagyobb bortermelője volt. Ezidőtájt azonban rettenetes csapás érte a szőlőkultúrát. Egy Amerikából behurcolt kártevő letarolta az ültetvényeket, és a szőlősgazdák tömegesen mentek tönkre.

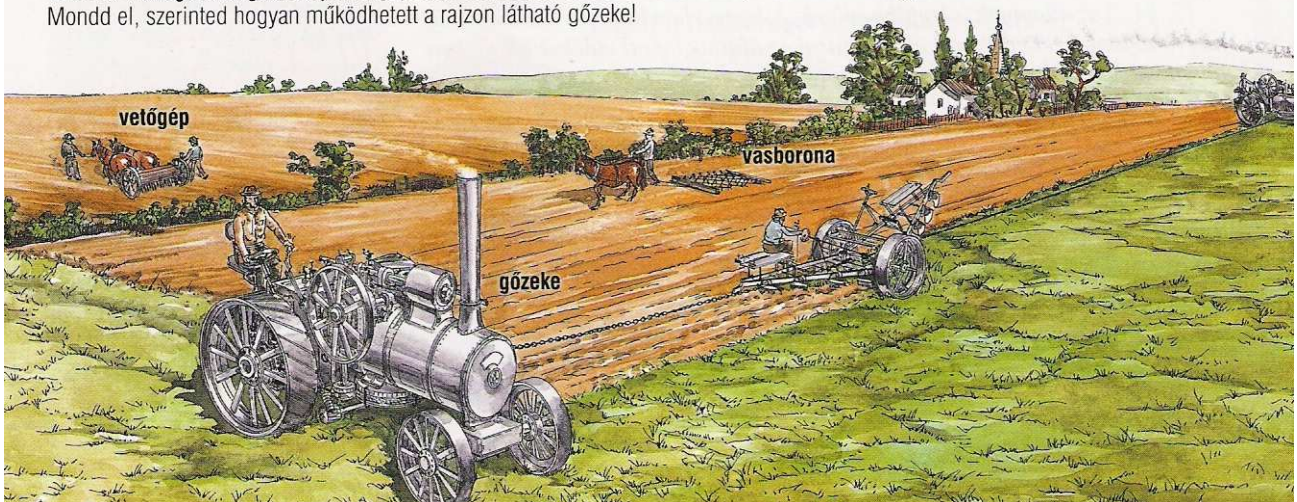
Általánossá vált az istállózó állattenyésztés. A legnagyobb változást mégis az állatállomány összetételének változása jelentette. Jelentősen nőtt a szarvasmarhák, a sertések és a lovak száma, a juhoké pedig csökkent. Az istállózó állattenyésztés lehetővé tette, hogy trágyázással javítsák a termőföld minőségét.

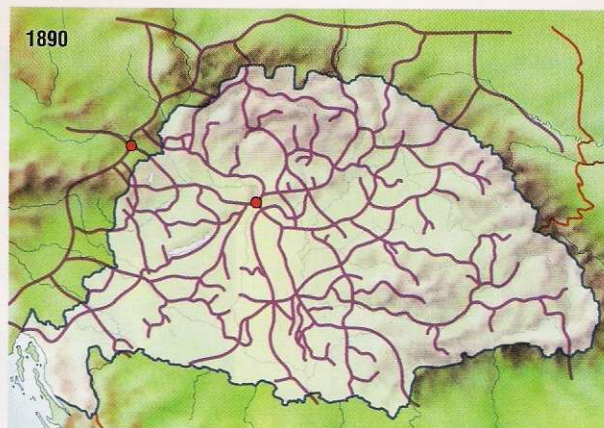
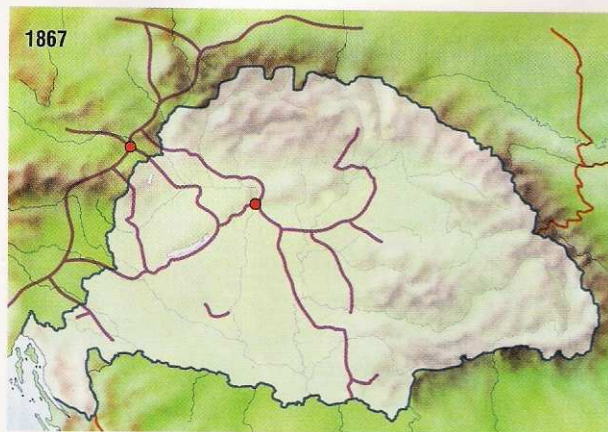
AZ IPARI FORRADALOM KIBONTAKOZÁSÁNAK FELTÉTELEI

A dualizmus korában Magyarországon is kibontakozott az ipari forradalom. Ösztönzőleg hatott erre a mezőgazdaság fejlődése, hiszen egyrészt ellátta élelmiszerrel a lakosságot, másrészt nyersanyagot termelt az ipar számára.

A jobbágyfelszabadítás után a föld nélküli parasztok közül sokan költöztek a városokba. Így rendelkezésre állt a szabad munkaerő. A szakképzett munkások viszont hiányoztak.

A fejlődés első jelei nem a gyárparban, hanem az infrastruktúra* kiépülésében mutatkoztak meg. Meg kellett teremteni ugyanis a modern bankrendszert és a közlekedési, hírközlési lehetőségeket is.

151.1. A magyarországi vasúthálózat fejlődése a 19. század második felében

A HITELSZERVEZET, A KÖZLEKEDÉS ÉS A HÍRKÖZLÉS FEJLŐDÉSE

A gazdaság fejlődésének előfeltétele volt a bankrendszer kiépülése. A bankok ugyanis összegyűjtötték a meglévő hazai pénzt, és külföldi tőkét hoztak az országba.

A kiegyezést követően a hitelintézetek száma gyors ütemben növekedett. Az elsősorban **külföldi tőkére épülő nagybankok mellett komoly szerep jutott a vidéki takarékpénztáraknak*** is.

A közlekedés fejlesztésének fontosságát már a reformkorban felismerték, ezért **folyószabályozások, út- és vasútépítések kezdődtek el. Vasútépítési láz tört ki Magyarországon**, amit elősegített az is, hogy az állam garantálta az ide befektetett tőke hasznát. Később Baross Gábor közlekedési miniszter állami tulajdonba vetette a vasutak jelentős részét.

A vasúthálózat sűrűsége meghaladta az európai átlagot, és jelentősen növelte a belső piaci lehetőségeket. A gőzmozdonyok eljutottak a tengerhez is, így könnyebben bekapcsolódhattunk a világkereskedelembé. **A vasútépítéssel párhuzamosan új hidak is épültek.**

Fejlődött a táviró- és postaszolgáltatás is. A hírközlés terén Magyarország lépést tartott a világgal: **megkezdődött a telefonhálózat kiépítése.**

A „vasminiszter”

A vasúthálózat gyors fejlődése ellenére a Magyar Államvasutak évről-évre veszteséget termelt. Drága volt a menetjegy, és a vasútvonalak nagy részét magántársaságok birtokolták.

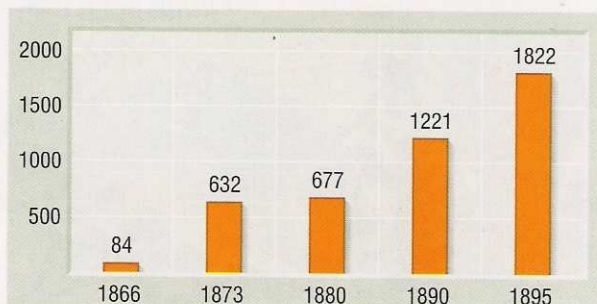
Ezen változtatott a „vasminiszternek” nevezett Baross Gábor. Bevezette a zónatarifát*, egyúttal jelentősen csökkentette a menetjegyek árát. Intézkedései nyomán egy év alatt a hatszorosára nőtt a személyforgalom. Ugyanakkor egyre több nagyvállalat látta be, hogy érdemes az áruit vasúton szállíttatni.

Baross a magánvasutakat fokozatosan megvásárolta (1884-ben pl. 850 km hosszúságút), és a MÁV-hoz csatolta, amelyet nyereséges vállallattá tett.

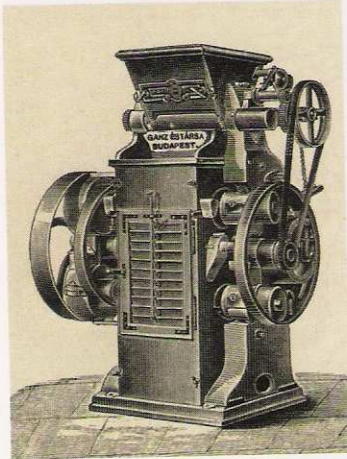
151.2. Baross Gábor, a „vasminiszter”

151.3. A magyarországi hitelintézetek számának változása. Számítsd ki, hányszorosára növekedett a számuk ebben a korszakban!

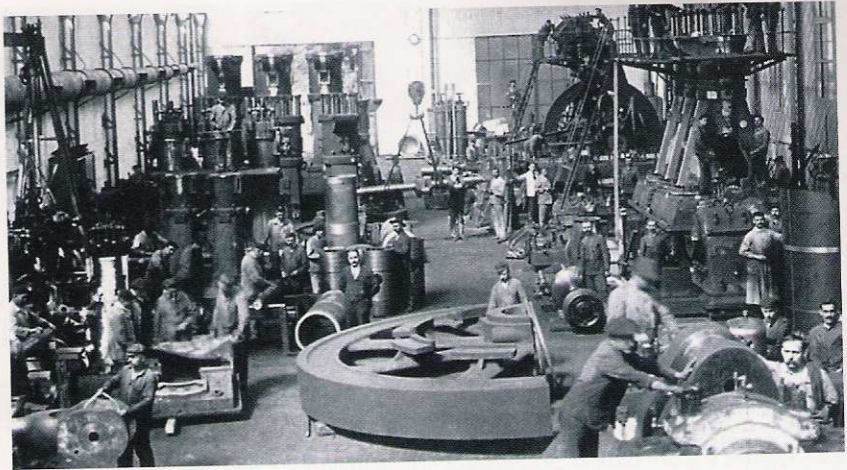
151.4. A magyarországi vasutak hosszának, valamint utas- és áruforgalmának alakulása a dualizmus időszakában

év	vasútvonalak hossza (km)	utasok száma (millió fő)	szállított áru (millió tonna)
1864	1945	1,8	2,0
1876	6682	9,2	9,0
1890	11 246	29,0	19,0
1900	17 108	64,0	40,0
1913	21 806	166,0	77,2

152.1. A malomipar fejlődését elősegítette Mechwart András világhírű találmánya, az acélhengersizék. Ez a malomkőnél sokkal finomabb őrlést tett lehetővé (balra)

152.2. Dízelmotorok összeszerelése egy budapesti gépgyárban

GYORSAN FEJLŐDŐ IPARÁGAK

Az ipari fejlődésben legfőképpen két ágazat, az élelmiszeripar és a nehézipar járt az élen.

Az élelmiszeripar a hazai mezőgazdaság által megtermelt nyersanyagokat dolgozta föl. **Budapest** Európában az első, a világon pedig a második legnagyobb malomipari központtá vált. Ezt az új, korszerű gőz- és hengermalmok elterjedésének köszönhetjük. A cukorgyártás, a szeszipar és a dohányipar is európai rangra emelkedett.

A nehéziparban is jelentős központok alakultak ki. A gőzgépek terjedése ugyanis növelte a keresletet a szén és a vas iránt. A közlekedési hálózat bővülése pedig előmozdította a nehézipar fejlődését. Gépiparunk legfejlettebb ága a járműgyártás volt. Óbudán korszerű hajókat, a budapesti gépgyárban mozdonyokat és vasúti kocsikat gyártottak.

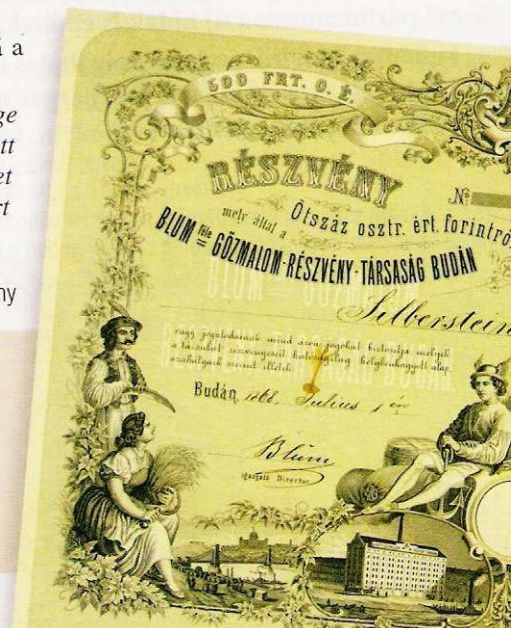
Magyarországon nagyon korán fejlődésnek indult az elektrotechnika, mely a Ganz-gyár révén világszínvonalra emelkedett. Az 1880-as évektől áramfejlesztő és közvilágítási berendezéseket szállítottak a világ számos országába.

A hitelszervezetek fejlődésének milyen negatívumaira világít rá a következő korabeli idézet?

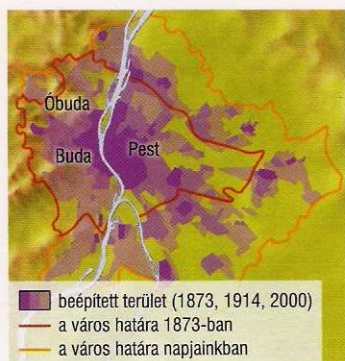
„Egyik olyan drága volt, mint a másik. A tőkésnek telhetetlensége határt nem ismert, a kis vidéki intézetek jó része pedig versenyzett a magán tőkepénzesekkel az uzsoráskodásban. Az is gyakori eset volt, hogy az ily intézetek hitelét egy kis számú befolyásos csoport merítette ki, s busás kamatra adta a föld népének.”

152.3. Korabeli gőzmalomrészvény

1. Miként alakult át a mezőgazdaság a dualizmus korában?
2. Hogyan hatott a mezőgazdaság fejlődése a gazdaság többi ágára?
3. Miért volt fontos a hitelszervezet kiépülése?
4. Milyen szerepe volt a gazdasági fejlődésben a vasútépítésnek?
5. Melyek voltak a magyar ipar húzóágazatai? Mely iparágak érték el a világszínvonalat?

Az ország fővárosa, Budapest

158.1. Az egyesített Budapest térképe. Milyen részeket olvasztott magába? Figyeld meg, hogyan bővült!

- Széchenyi István gyakorlati alkotásai közül melyek szolgálták Pest és Buda fejlődését?
- Mikor volt a magyar honfoglalás?

AZ ORSZÁG SZÍVE

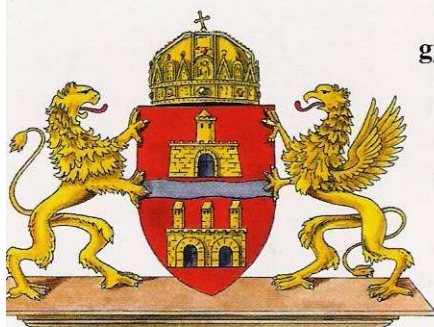
A reformkorban fogalmazódott meg először az a gondolat, hogy az ország központja a Duna két partján fekvő testvérváros, Pest és Buda legyen. Széchenyi így vallott erről: „A szívből buzog minden – Magyarország szíve Pest és Buda. A szegény szív persze poros és piszkos, ezen nem változtathatunk, de annál többet segíthetünk rajta. A szívet nem helyezhetem más-hová, de megszépíthetem.” Gyakorlati alkotásai közül több is ezt a célt szolgáltatta. Így például Pest lett a kiépülő magyar vasúthálózat központja.

1848–49-ben tovább nőtt Pest-Buda jelentősége, hiszen ez lett az új magyar közigazgatás központja. Itt kezdte meg munkáját a népképviselői országgyűlés és a kormány. Pesten szerelték fel a fegyvergyárat, és adták ki az országos lapokat. A város valóban „Magyarország szíve” lett.

A kiegyezés után a magyar politikai vezetés kiemelt célja volt, hogy Budapestet Béccsel egyenrangú nagyvárossá fejlessze. Ez szinte nemzeti ügy lett, s a Monarchián belüli önrendelkezésünk szimbóluma.

BUDAPEST „SZÜLETÉSE”

„Nevét Budapestre kellene változtatni, mely kevés év [...] múlva oly megszokottan [...] hangzanék, [...] a két város egyesülne, mely most nem legjobb szemmel nézi egymást. Mily haszon áradna ezen egyesülésből, mily virágzó fővárosa lenne Magyarországnak [...]! Egy fővárosnak kellene ezeknek lenni, nem kettőnek; egy és nem megosztott, ellentmondó szívnek!” – fogalmazta meg Széchenyi még a reformkor közepén. Kívánsága 1873-ban teljesült, hiszen ekkor egyesült Buda, Óbuda és Pest, s hivatalosan is létrejött Budapest.

158.2. Az egyesített Budapest címere

158.3. A budapesti Oktogon a 19–20. század fordulójáról. Milyen közlekedési eszközöket látsz a rajzon? Melyek közlekednek ma is?

159.1. Az Operaház épülete

159.2. Korabeli telefonközpont Budapesten

Az új nagyváros növekedési üteme példátlan volt Európában. Budapest a magyar gazdasági, kulturális, tudományos élet központjává vált. A századfordulóra már ide koncentráltak a nagyvállalatok egyharmada, itt működtek a gazdaság legfontosabb intézményei, a bankok, a tőzsde*. Itt futottak össze az ország legjelentősebb köz- és vasútvonalai. Sorra alakultak a színházak, megnyitotta kapuit a Zeneakadémia és az Operaház.

Működésbe helyezték az első telefonközpontot. Igaz, az új találmány csak lassan hódította meg a közönséget.

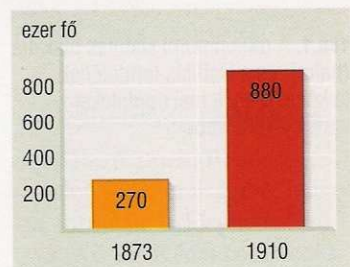
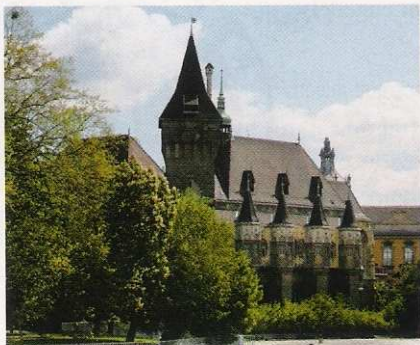
Leglátványosabban az elektromosság alakította át a város arculatát. **Megindult az első villamosvasút,** amely a tömegközlekedést tette olcsóbbá és gyorsabbá. **Megjelent a villanyvilágítás,** és a 90-es évek elejétől gyorsan terjedt.

A lakosság száma rendkívül gyorsan növekedett. A lakásépítés és a közművesítés azonban nem tudott ezzel lépést tartani. A lakáshiány az 1870-es években volt a legnagyobb, hiszen ekkor ezrével költöztek fel a fővárosba vidékről az ipari és építőmunkások, a cselédek és a napszámosok. Ekkor például Pest 200 000 lakosából mintegy 40 000 albérlő volt, vagy csak arra futotta a pénze, hogy éjszakánként egy tömegszálláson ágyat béreljen.

A MILLENNIUM ÉVE

Budapest fejlődéséhez, rendezett arculatának kialakulásához jelentősen hozzájárult a Millennium, államiségünk ezeréves ünnepe 1896-ban. (A honfoglalás ezredik évfordulójához képest azért tartották egy évvel később, hogy az ünnepségsorozatot jobban előkészíthessék.)

159.4. A Millenniumra készült el Vajdahunyad vára is, amely több Magyarországon található, különböző művészeti stílusban készült híres épület elemeit ötvözi

159.3. Budapest lakosságának növekedése. Számítsd ki, hány-sorosára növekedett a lakosok száma a dualizmus időszakában!

Átkelés a Duna jegén

Télen, amikor a Dunát vastag jégpáncél borította, a pestiek és a budaiak nem a hidakon keltek át, hanem a Dunán kijelölt „utakon”, melyeket szalmával szórtak fel. Korabeli források szerint csak úgy feketéllettek ezek az utak a sétálóktól.

1891. január 4-én azonban tragédia történt. A mai Erzsébet-híd „helyén” felszórt út alatt beszakadt a jégpáncél. A tűzoltók tizennyolc embert húztak ki a hatalmas lékből, egy hétéves kislány és két felnőtt azonban örökre eltűnt. Az eset után megtiltották a „Duna jegén való átkelést”.

160.1. A millenniumi kiállítás plakátja (balra), és a kiállítás területének látképe. Melyik mai épületeket ismered fel a képen?

A nevezetes eseményt új beruházásokkal, építkezésekkel tették pompázatosabbá. **Átadták a forgalomnak a Nagykörutat, új hidat avattak** (ez a Ferenc József-híd, a mai Szabadság-híd). **Elindult** – Európában másodikként – **a föld alatti villamosvasút**. Megkezdték a királyi vár újjáépítését, és kiépítették a rakpartot.

A budapesti Városligetben országos kiállításon mutatták be a közelmúlt, **az 1849 utáni fejlődés eredményeit**. De a Millenniumról megemlékeztek az ország szinte minden településén. Az iskolák is emlékünnepeket tartottak, sok helyen pedig emlékszobrokat avattak.

Puskás Ferencnek, az első telefonközpontot megtervező Puskás Tivadar testvérének nagy kitarásra volt szüksége a telefonhálózat kiépítését engedélyező okiratok beszerzéséhez. Egyik minisztériumból ugyanis a másikba küldözgették. Végül talált egy idős tanácsost, aki elismerte, hogy az ügy hozzá tartozik. A köztük lezajlott párbeszéd-ből idézünk. Magyarázd meg, milyen szemléletű ember volt a tanácsos, és miért volt nehéz elnyerni a támogatását!

„– Aztán, öcsémuram, elhiszi, hogy ez lehetséges? Magát nagyon elbolondították ezzel!

– De méltóságos uram – próbált érvelni Puskás –, ez már megvan!

– Ugyan hol? – hitetlenkedett a tanácsos.

– Hát Amerikában – kezdte mondani Puskás, de az öreg félbeszakította.

– Amerikában? Hát nem tudja, hogy ott minden humbug, svindli?

Most Puskás vágott közbe: – Párizsban is megvan – de sikertelenül.

– Az meg talán azoknak a vicces franciáknak valami mókája. Aztán mire jó ez az egész mesterség? [...]

– Hát ha valakinek a gyermeke beteg, és hirtelen orvost kellene hívni. Például méltóságodnak.

– Az én fiam már banktűkár! – Puskás javított: – Hát a kis unokája.

Csakhogy ez sem segített, mert a válasz: – Nincs unokám – ezt az utat is bevágta. Másként kellett próbálkozni.

– Meg a kereskedőknek milyen előny, ha átszólhatnak egymásnak, s látogatás helyett telefonon köthetnek üzleteket – de ez is balul ütött ki.

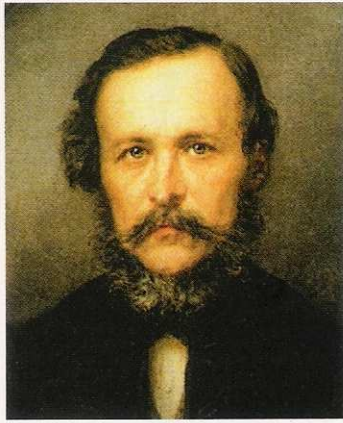
– Csaknak azok ügyis eleget, minek könnyítsük meg nekik?”

Végül hosszas rábeszélésre és némi protekcióval csak meglelt a kívánt engedély, s még 1880-ban felállították az első budapesti telefonközpontot.

160.2. A Millennium tiszteletére kibocsátott jelvény

1. A kiegyezést követően miért volt fontos a magyar kormányának Budapest fejlesztése?
2. Melyik évben egyesült hivatalosan Pest, Buda és Óbuda?
3. Miért lehetett Budapest az ország gazdasági központja is?
4. Miért volt a fővárosban lakáshiány a dualizmus első évtizedeiben?
5. Melyek voltak a legjelentősebb beruházások a Millennium tiszteletére?

162.1. Eötvös József báró, az Andrássy-kormány vallás- és közoktatásügyi minisztere

Az oktatás fejlődése

■ Hogyan hatott a felvilágosodás az oktatás fejlődésére?

A NÉPOKTATÁSI TÖRVÉNY

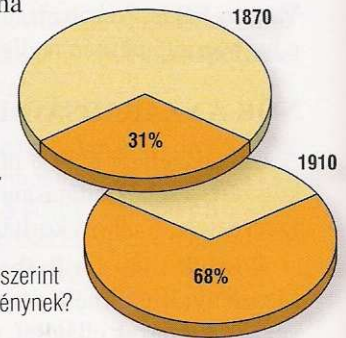
A kiegyezés után fordulópont következett be a magyar oktatásügy történetében is. **1868-ban a magyar országgyűlés elfogadta az Eötvös József báró által beterjesztett népoktatási törvényt. Ebben büntetés terhe mellett kötelezővé tették minden szülő számára, hogy gyermekét 6–12 éves kora között iskolába járassa.** Ezzel Magyarországon életbe lépett a fiúkra és lányokra egyaránt kiterjedő tankötelezettség.

A már meglévő iskolákat meghagyták az egyházak kezén. Nem mondták ugyan ki a tanítás ingyenességét, de az igazoltan szegény szülők nem fizettek tandíjat. **A nemzetiségiek is jogot kaptak arra, hogy saját iskoláik legyenek.** Így gyermekeik **anyanyelvükön tanulhattak.**

Az oktatás kiterjesztéséhez természetesen képzett tanítókra és épületekre volt szükség. Ezért az ország területén húsz tanítóképzőt állítottak fel. Azokon a településeken, ahol nem volt iskola, az államnak kellett újat építenie. Három évtized alatt több mint 3000 új tanterem épült. Megduplázódott a tanítók száma is. Igaz, az iskolák döntő többsége osztatlan volt, tehát több osztály tanult egy teremben, s egy tanítóra átlagosan 60 gyerek jutott.

Az oktatás fejlődésének eredményeként **csökkent az analfabéták, azaz az írástudatlanok száma Magyarországon.**

162.3. Az írástudók számának alakulása. Az ábra szerint milyen hatása volt a népoktatási törvénynek?

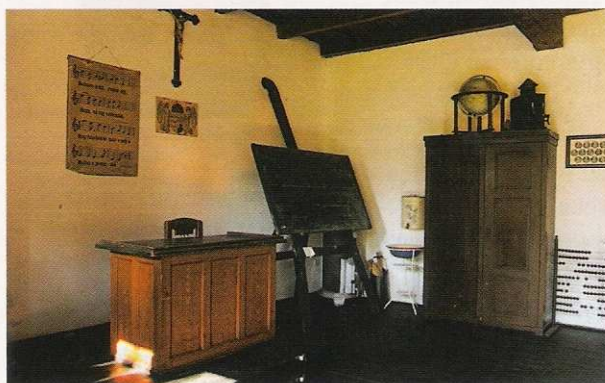

162.2. A korabeli kisdíások ilyen palatáblával és palavesszővel gyakorolták a betűvetést

A KÖZÉP- ÉS FELSŐFOKÚ OKTATÁS

A dualizmus korában **jelentős fejlődésen esett át a középszintű oktatás is. A gazdasági fejlődés megkövetelte a kereskedelmi és ipariskolák létesítését, amelyekben közgazdasági ismereteket is oktattak.** Ilyen középszintű szakemberekre egyre nagyobb szükség volt, s ez a társadalmi felemelkedésre is lehetőséget biztosított.

162.4. Népiskolai tanterem. Figyeld meg a felszerelését! Hasonlítsd össze az osztályteremmeddel! Milyen hasonlóságokat és eltéréseket látsz?

163.1. A korszak néhány jeles tudósa (balról): Jedlik Ányos, Bánki Donát és Eötvös Loránd

A nyolcosztályos gimnáziumokba tízévesen kerültek a tanulók. A tanulmányokat az érettségi vizsga zárta le, amelyet még a Bach-korszakban vezettek be. A középiskolák megalapozták a diákok tudását, és felkészítették őket az egyetemi évekre. Az órákon a módszeres gondolkodás elsajátítására helyezték a hangsúlyt, de megmaradt a magyar iskolák régi szokása, a memoriter* is.

Jelentős fejlődésen ment át az egyetemi képzés is. A pesti Tudományegyetem mellé három további szerveztek: Kolozsváron, Debrecenben és Pozsonyban. Itt már nemcsak felsőfokú szakembereket képeztek, hanem tudósokat is. Ugyanezt a célt szolgálta az ebben a korban alapított Műegyetem is.

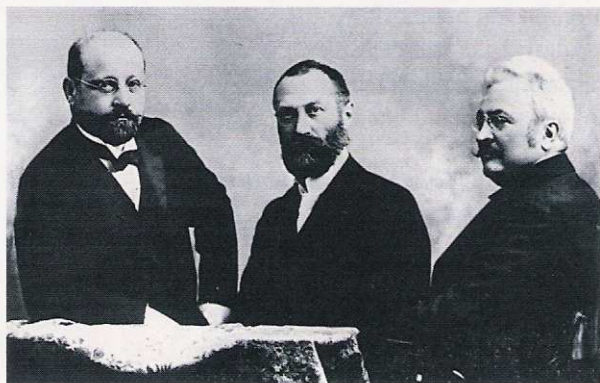
VILÁGHÍRŰ MAGYAR TUDÓSOK ÉS MÉRNÖKÖK

Az oktatás fejlődését bizonyítja, hogy a magyar tudósok és mérnökök kiemelkedő eredményeket értek el.

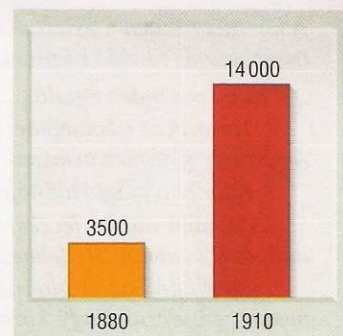
Jedlik Ányos a világon elsőként írta le a dinamó* elvét. A Ganz-gyár mérnökei alkották meg a transzformátort*, amely a villamos energia nagy távolságokra történő szállítását tette lehetővé. Szintén a Ganz-gyár egyik mérnökének, Kandó Kálmánnak a tervei alapján építették meg az első villamosított vasútvonalat.

Bánki Donát és Csonka János korszakalkotó találmánya, **a porlasztó a benzinüzemű motorok hatásfokát javította.** Ez elősegítette az autók és a repülőgépek fejlődését. **Eötvös Loránd torziós ingáját világszerte használták a föld mélyén rejlő nyersanyagok, például a kőolaj megtalálására. Puskás Tivadar pedig megtervezte az első telefonközpontot.**

163.3. A transzformátor feltalálói (balról): Déri Miksa, Bláthy Ottó és Zipernowsky Károly

163.4. A porlasztó egyik feltalálója, Csonka János alkotta meg az első magyar autót is

163.2. Az egyetemi hallgatók létszámának alakulása. Számítsd ki, hányszorosára növekedett a számuk a dualizmus időszakában!

Diákok a kirakatban

Az első érettségi tablót minden bizonnal Sopronban készítették. Az egyik lapban ugyanis a következő indulatos tudósítás jelent meg 1894-ben egy soproni tanár tollából:

„A minap [...] egy könyvkereskedés kirakatában, díszes keretben egy képet láttam, egy csoportképet [...] egyik [...] érettségi vizsgálat előtt álló osztály tanulóinak [...] mellképeit, az illető fiatal urak [...] aláírásával és közepén osztályfőnökükkel. Diákokat a kirakatban!”

A tanár úr nyomatékosan figyelmeztette „azokat, akiket illet”, hogy ne engedjék kifejlődni a tanulóknak a szerepelni akarás vágyát, a „léha reklámhajsztást”.